

УДК 351.82

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.5.2>

Іванова Вікторія Миколаївна,

кандидат економічних наук,

докторант кафедри глобальної та національної безпеки

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0003-4980-0765

РОЛЬ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОГО СОЮЗУ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

THE ROLE OF THE BALTIC-BLACK SEA UNION IN THE SYSTEM OF FOREIGN ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

У статті досліджено сутність та роль Балто-Чорноморського союзу у системі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Зокрема, встановлено, що Балто-Чорноморський союз – це потенційне інтегративне утворення країн Східної Європи, так звана ідея зовнішньополітичної інтеграції Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Білорусі, України та ін. з метою співробітництва у економічній, воєнно-політичній, культурній та інших сферах. З'ясовано, що Балто-Чорноморський союз може стати дієвим механізмом забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України у напрямі реалізації низки актуальних завдань (здійснення диверсифікації торговельних потоків, зниження рівня імпортозалежності економіки; зменшення кількості протекціоністських заходів, які застосовують іноземні держави до українських товарів тощо). Визначено основні завдання створення Балто-Чорноморського союзу: поглиблення міждержавного співробітництва у Балто-Чорноморському регіоні; сприяння гарантуванню стабільності і безпеки в регіоні, розвиток оборонного співробітництва; встановлення верховенства права, сприяння демократизації, захисту фундаментальних прав та свобод; економічне співробітництво та зближення з політиками ЄС; енергетична безпека, підтримка розвитку інфраструктури, гармонізація політик у сфері енергетики за стандартами ЄС; співпраця у сферах культури, освіти та науки, інформаційного суспільства, ЗМІ та громадянського суспільства. Зазначено, що країни Балтії та Чорного моря економічно співпрацюють один з одним, водночас створення Балто-Чорноморського союзу сприятиме реалізації багатосторонніх великомасштабних економічних проєктів. У статті зроблено висновок, що розвиток ідей створення повноцінного інтегративного утворення біля західних кордонів України має чинити позитивний вплив на позиціонування нашої країни у світі, чітко визначити її стратегічні інтереси та пріоритети у взаємодії з найближчими сусідами, забезпечити національну безпеку та зовнішньоекономічну зокрема.

Ключові слова: Балто-Чорноморський союз, зовнішньоекономічна безпека, зовнішньополітична діяльність, міждержавне співробітництво, безпека в регіоні.

The article examines the essence and role of the Baltic-Black Sea Union in the system of foreign economic security. In particular, it was established that the Baltic-Black Sea Union is a potential integrative entity of Eastern European countries, the so-called idea of foreign policy integration of Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Belarus, Ukraine and others for the purpose of cooperation in economic, military-political, cultural and other areas. It was found that the Baltic-Black Sea Union can become an effective mechanism for Ukraine's foreign economic security in the direction of implementing a number of urgent tasks (diversification of trade flows, reducing the level of import dependence of the economy; reducing the number of protectionist measures applied by foreign states to Ukrainian goods). The main tasks of the Baltic-Black Sea Union have been identified: deepening interstate cooperation in the Baltic-Black Sea region; promoting stability and safety in the region, development of defense cooperation; establishing the rule of law, promoting democratization, protecting fundamental rights and freedoms; economic cooperation and rapprochement with EU policies; energy security, support for infrastructure development, harmonization of energy policies according to EU standards; cooperation in the fields of culture, education and science, information society, mass media and civil society. It is noted that the Baltic and Black Sea countries cooperate economically with each other, at the same time, the creation of the Baltic-Black Sea Union will facilitate the implementation of multilateral large-scale economic projects. The article concludes that the development of the idea of creating a full-fledged integration establishment/creation at the western borders of Ukraine should have a positive effect on the positioning of our country in the world, a clear definition of its strategic interests and priorities in interaction with closest neighbors, ensuring national security and foreign economic including.

Key words: Baltic-Black Sea Union, foreign economic security, safety, foreign policy, interstate cooperation, security in the region.

Постановка проблеми. У реаліях сучасного світу неможливе існування країни без активної зовнішньополітичної та економічної діяльності. Головним завданням для будь-якої держави насамперед має стати власний вибір вектора співробітництва й інтеграції у світі. Нині Україна опинилася на межі двох потужних міжнародних акторів: Російської Федерації і так званого Західного Світу [1]. З одного боку, історично Україна перебуває в полі співробітництва з країнами колишнього Радянського Союзу, з іншого – Україна давно оголосила про євроінтеграційний напрям розвитку, який забезпечується поступовими інтеграційними кроками в європейську спільноту. Саме за таких обставин Україна перебуває у складних геополітичних та гео економічних умовах, що визначаються специфічною роллю нашої держави в європейському регіоні. Напевне, з цим пов'язана непроста політична ситуація в країні протягом останніх років, яка не йде на користь забезпеченню національної безпеки та захисту національних інтересів нашої держави. Вважаємо, що одним зі шляхів розв'язання нинішньої геополітичної кризи для України може бути створення Балто-Чорноморського союзу як можливого інструменту забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання зовнішньоекономічної безпеки держави викликають усе більше інтересу вітчизняних та зарубіжних учених протягом останнього часу. Так, різні проблемні питання досліджуваної теми розглядали В. Аранчій, Г. Голодюк, Л. Коковський, П. Кравчук, Т. Марцева, О. Матвієць, В. Мунтіян, В. Обухова, І. Перетятко, Н. Павлюк, В. Попко, А. Шаламов, О. Шегінський, О. Чернова, Є. Чирич, О. Яременко та інші. Розвиток ідей Балто-Чорноморського союзу науково обґрунтовували А. Галан, В. Мартинюк, Б. Левик, Н. Короба та інші. Водночас вважаємо, що більш ґрунтовного вивчення потребують питання реалізації потенціалу Балто-Чорноморського союзу як інструменту забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сутності та ролі Балто-Чорноморського союзу у системі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України 26 серпня 2021 року, одним з пріоритетів зовнішньополітичної діяльності є «забезпечення у Балто-Чорноморському регіоні миру, міжнародної без-

пеки і стійкого розвитку, розбудова відносин добросусідства із дружніми сусідніми державами» [2]. Досягти вказаного пріоритету можна шляхом реалізації проактивної позиції у розвитку добросусідських та партнерських відносин з державами Центральної, Південної та Східної Європи, посилення ролі України у Балто-Чорноморському регіоні. Одним з можливих шляхів трансформації відносин із сусідніми країнами є створення Балто-Чорноморського союзу, що в перспективі може стати дієвим механізмом забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Балто-Чорноморський союз – це потенційне інтегративне утворення країн Східної Європи, так звана ідея зовнішньополітичної інтеграції Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Молдови, України та інших країн з метою співробітництва у економічній, воєнно-політичній, культурній та інших сферах. Балто-Чорноморський союз може стати реальною альтернативою Європейському Союзу для країн Східної Європи.

Як зазначає А. Галан, «ідея Балто-Чорноморського союзу постійно обговорюється в політичних колах. Геополітична концепція передбачає створення союзу країн Балтійського та Чорного морів. Ці країни історично входили до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої і займають важливе геополітичне, транзитне становище» [3].

Ідеї створення Балто-Чорноморського союзу як майбутньої організації політичної та економічної взаємодії обговорюються протягом усього ХХ століття. Окремі аспекти необхідності реалізації цього проекту обґрунтовували британські (А. Райлі), польські (Т. Щапанський, Л. Качинський, А. Дуда), німецькі (А. Умланд), українські (С. Рудницький, Ю. Липа, В. Шахов, В. Мадіссон, В. Горбулін та ін.) науковці та політичні діячі. Водночас, як зазначає В. Мартинюк, за часів Радянського Союзу розробка та реалізація такого співробітництва були неможливі, лише «на початку 2000-х років відбулася певна інституалізація гео економічно, геополітично та історично зумовленого Балто-Чорноморського співробітництва» [4]. На думку автора, у грудні 2005 р. у Києві відбулось установче засідання Спільноти демократичного вибору за участю президентів України, Грузії, Литви, Естонії, Латвії, Румунії, Словенії, Молдови, колишньої Югославської Республіки Македонія, представників Польщі, Болгарії та Азербайджану, на якому було ухвалено Декларацію країн Спільноти демократичного вибору, згідно з якою країни Балто-Чорноморсько-Каспійського регіону виступили за налагодження тісніших зв'язків між

урядами та суспільствами у різних сферах. Пізніше, у травні 2006 р., у Вільнюсі відбувся саміт лідерів Балто-Чорноморського регіону, на якому був зроблений наголос на важливості регіонального співробітництва для європейської та трансатлантичної інтеграції [4].

На рис. 1. показано потенційних членів Балто-Чорноморського союзу.

Починаючи з 2014 року, від початку війни на Сході України, анексії Криму, питання безпеки стали актуальними не лише для України, а і всіх країн з колишнього пострадянського простору, держав, що межують з Україною, мають тісні економічні зв'язки тощо. Саме тому питання обговорення створення Балто-Чорноморського союзу вийшло на новий рівень, в якому центральним питанням є вирішення безпекових та економічних питань. На підтвердження цієї тези зазначимо, що Б. Левик акцентує увагу на тому, що транзитне розташування Балто-Чорноморського регіону викликає геополітичний інтерес у геоекономічних блоків і великих держав. Більшість ініціаторів Балто-Чорноморського союзу розглядають його як регіональний проєкт, який несе економічно-транзитне навантаження. Однак цілком зрозуміло, що економіка може функціонувати лише в благополучному безпековому середовищі. У широкому трактуванні Балто-Чорноморський союз має економічну, комунікативну й оборонну складові частини [6].

Н. Корона досліджує роль території Балто-Чорноморського регіону у світовій політичній системі на різних етапах суспільно-історичного розвитку та виділяє політико-географічні фактори формування геополітичних регіонів. Серед них:

I. Історико-географічні фактори, що діють у межах цивілізаційного та соціоетнічного просторів, формуючи той ресурс, що визначає напрям суспільно-історичного розвитку території.

II. Політико-географічне положення, що визначає геополітичне та геостратегічне позиціонування території.

III. Політичні фактори, до яких віднесено: глобальну політичну систему, баланс центрів сили.

IV. Економічні фактори, такі як: природно-ресурсний потенціал, економічний потенціал, інфраструктурний потенціал, інноваційність економіки [7].

Загалом, основні завдання створення Балто-Чорноморського союзу можна визначити таким чином [4]:

- поглиблення міждержавного співробітництва у Балто-Чорноморському регіоні;
- сприяння гарантуванню стабільності і безпеки в регіоні, розвиток оборонного співробітництва;
- встановлення верховенства права, сприяння демократизації, захисту фундаментальних прав та свобод;

Рис. 1

Джерело: [5]

– економічне співробітництво та зближення з політиками ЄС;

– енергетична безпека, підтримка розвитку інфраструктури, гармонізація політик у сфері енергетики за стандартами ЄС;

– співпраця у сферах культури, освіти та науки, інформаційного суспільства, ЗМІ та громадянського суспільства.

На нашу думку, чільне місце серед усіх цих процесів мають посідати питання зовнішньоекономічної безпеки. Зокрема, для України актуальним є: здійснення диверсифікації торговельних потоків для забезпечення її міцних конкурентних позицій на світовому ринку; зменшення частки торгівлі з Російською Федерацією у загальних обсягах торгівлі; забезпечення реалізації змін структури торговельних потоків з тим, щоб в експорті превалювала високотехнологічна продукція, а в імпорті – сировина; зниження рівня імпортозалежності економіки; зменшення кількості протекціоністських заходів, які застосовують іноземні держави до українських товарів тощо. Всі ці питання можна виносити на порядок денний у співпраці з країнами-сусідами.

Як зазначив Міністр закордонних справ Д. Кулеба, за півтора року Україна ініціювала три нові міжнародні формати взаємодії у Балто-Чорноморському регіоні, які зміцнюють безпеку нашої держави [8]:

– Люблінський трикутник з Польщею та Литвою, що відображає спільну історію з часів Люблінської унії та спільне майбутнє в Європі;

– Асоційоване тріо з Грузією та Молдовою, що дозволяє Україні, Грузії і Молдові координувати зусилля на шляху євроінтеграції;

– Українсько-турецьку «Квадригу», яка передбачає регулярні зустрічі міністрів закордонних справ і міністрів оборони для обговорення військово-політичних викликів у Чорному морі.

Д. Кулеба вказав на те, що «якщо подивитися на ці регіональні формати на карті, стратегія стає наочною. Легко побачити вертикальну вісь від Балтійського до Чорного моря. Це простір свободи, безпеки та процвітання України, східний фланг НАТО та ЄС. Посилення малих альянсів робить членство України в ЄС і НАТО історично неминучим» [8].

Водночас низка науковців виділяють певні труднощі та можливі проблеми щодо створення Балто-Чорноморського союзу. Так, П. Кулар вказує на такі з них [9–10]:

1) Не всі держави – потенційні учасниці Балто-Чорноморського союзу зараз зацікавлені в приєднанні до нього. Наприклад, такі держави,

як Швеція та Фінляндія, займають нейтральну позицію стосовно будь-яких військових блоків. Але, незважаючи на свою нейтральну позицію, на свою досить стабільну як економічну, так і політичну ситуацію, ці країни все ж таки істотно збільшують свої військові витрати, швидко оновлюють свій ОПК.

2) Більшість країн не має потужного економічного і військового потенціалу. До них насамперед належать Чехія, Польща, Україна, Словаччина, Литва, Румунія, Болгарія та Молдова. Проблема полягає переважно в моральному старінні наявного ОПК.

3) Деякі держави відкрито проголошують проросійські позиції, особливо ті, які залежні від російського газу та інших ресурсів. Насамперед ідеться про Угорщину, Чехію, Словаччину, Білорусь та Болгарію. Залежність цих країн від Кремля зводить нанівець перспективи їх приєднання до Балто-Чорноморського союзу.

4) Деякі з цих країн бажають брати участь у військовому блоці, але не в Балто-Чорноморському союзі, а переважно в НАТО, оскільки бачать там сильнішого лідера (Литва, Румунія і Молдова).

У будь-якому разі розвиток ідей створення повноцінного інтегративного утворення біля західних кордонів України має чинити позитивний вплив на позиціонування нашої країни у світі, чітке визначення її стратегічних інтересів та пріоритетів у взаємодії з найближчими сусідами, забезпечення національної безпеки та зовнішньоекономічної у тому числі.

Зазначимо, що цілком очевидно, що країни Балтії та Чорного моря економічно співпрацюють один з одним, водночас створення Балто-Чорноморського союзу сприятиме реалізації багатосторонніх великомасштабних економічних проєктів. На думку О. Воловича: «У разі створення Балто-Чорноморського об'єднання посилення економічного співробітництва його країн-учасників може виражатися у спрощенні ведення бізнесу на спільному економічному просторі, у спільних енергетичних, логістичних та інфраструктурних проєктах, що сприятимуть економічному розвитку регіону. Відновлення транзитно-транспортної, економічної, енергетичної, фінансової, торговельної та соціальної кооперації між країнами Балто-Чорноморського регіону дозволить їм підвищити свій економічний потенціал та обороноздатність» [5].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у такому напрямі. Отже, Балто-Чорноморський союз у перспективі може стати важливим інструментом забезпе-

чення регіональної безпеки у Європі. Важливим є його потенційний вплив на зовнішньоекономічну безпеку України та держав-учасниць, адже у сучасних умовах він може стати платформою

для розв'язання зовнішньоекономічних проблем, захисту національних інтересів у економічній сфері, започаткування спільних транспортних та енергетичних проєктів тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сарнацький О.П., Мигловець Н.О. Балтійсько-Чорноморське співробітництво як альтернативний інтеграційний напрям для України. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2018. № 4. С. 28–33.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: Указ Президента України № 448/202. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (дата звернення: 15.10.2021).
3. Галан А.В. Перспективи створення Балто-Чорноморського союзу. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»*. 2020. Вип. 5. С. 260–266.
4. Мартинюк В. Балто-Чорноморський союз: проблеми сьогодення та перспективи розвитку. *Intermarum: історія, політика, культура*. 2015. Вип. 2. С. 130–142.
5. Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації (частина 1). URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/archiv-regioni/archiv-uevropa/archiv-insha-uevropa/volodich-balto/ (дата звернення: 15.10.2021).
6. Левик Б. Концепція Балто-Чорноморського союзу і пострадянський простір. *Історія*. 2014. № 5 (131), вересень–жовтень. С. 87–92.
7. Корома Н. Політико-географічні фактори формування стикових геополітичних регіонів (приклад Балто-Чорноморського регіону). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. 2012. Вип. 1 (60). С. 53–57.
8. Дмитро Кулеба: Україна створила 3 нові альянси у Балто-Чорноморському регіоні задля зміцнення безпеки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-ukrayina-stvorila-3-novi-alyansi-u-balto-chornomorskomu-regioni-zadlya-zmicnennya-bezpeki> (дата звернення: 15.10.2021).
9. Piotr Kular. Międzymorze – Utopia czy alternatywa. URL: <http://www.nowastrategia.org.pl/miedzymorze-utopia-czyalternatywa/> (дата звернення: 15.10.2021).
10. Климова С.О., Губанова Н.Н. Створення Балто-Чорноморського союзу як зміцнення економічної і політичної платформи України. *Вісник Національного технічного ун-ту «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки)*. Харків: НТУ «ХПІ», 2016. № 28 (1200). С. 41–44.